

ภาค 1
หลังวิชา และแนวคิด

บทที่ 1
เศรษฐศาสตร์ สถาบัน และการศึกษา
เกี่ยวกับการพัฒนา

โลกที่สามอันประกอบด้วยประชากรร้อยละ 70 ของพลโลก ดำรงชีพอยู่ได้ด้วยรายได้เพียงร้อยละ 20 ของรายได้ทั้งหมดของโลก ยิ่งกว่านั้นในแต่ละประเทศของโลกที่สามยังปรากฏว่ามีการกระจายรายได้อย่างไม่เสมอภาค ผลก็คือมีประชากรมากมายเหลือคณานาที่ประสบกับความยากจนอย่างน่าสังเวช

คำประกาศของนักเศรษฐศาสตร์แห่งโลกที่สาม ณ กรุงซานติอาโก 1973

เราต้องพิจารณาความจำเป็นของมนุษย์ในขอบข่ายของโลก

แถลงการณ์ของนักสังคมศาสตร์แห่งโลกที่สาม 1974

พลเมืองของโลกที่สาม

พลเมืองของโลกที่สามกว่า 2 ใน 3 ของประชากรโลก หรือราว 4.3 พันล้านคน ได้รับอาหารไม่เพียงพอ มีที่อยู่อาศัยที่ไม่ถูกลักษณะ มีสุขภาพไม่แข็งแรง ยิ่งกว่านั้นพวกเขาไม่สามารถอ่านหนังสือออก เขียนก็ไม่ได้ อนาคตของพวกเขามืดมนและขาดความมั่นคง

แต่ครอบครัวของคนในทวีปอเมริกาเหนือโดยเฉลี่ยเป็นครอบครัว "เดี่ยว" (nuclear family) มีพ่อแม่และลูกอีก 2 คน ซึ่งมีรายได้ประมาณปีละ 15,000 ถึง 20,000 ดอลลาร์ พวกเขาอาจจะอาศัยอยู่ในแฟลตภายในตัวเมือง หรือในบ้านชานเมืองที่มีสวนขนาดย่อมๆ ซึ่งน่าอยู่ ในบ้านประกอบด้วยห้องนอนของพ่อแม่ และอีก 2 ห้องสำหรับลูก 2 คน มีของกินของใช้สารพัด รวมทั้งเครื่องใช้ไฟฟ้านานาชนิด มีอาหารกิน 3 มื้อ อาหารบางอย่างก็สั่งเข้ามาจากต่างประเทศ เป็นต้นว่า กุ้งจากบราซิล คินยา หรือโคลัมเบีย ปลาและผลไม้กระป๋องจากเปรู ญูปูน และออสเตรเลีย กล้วยหอมและผลไม้อื่นๆ จากลาตินอเมริกา เด็กๆ มีสุขภาพดี ได้รับการศึกษาถึงขั้นมัธยมเป็นอย่างน้อย บางคนได้เรียนต่อถึงมหาวิทยาลัย มีโอกาสที่จะเลือกงานที่ตนชอบ มีชีวิตยืนยาวถึง 72-75 ปี

นั่นเป็นลักษณะทั่วไปของครอบครัวโดยเฉลี่ยในประเทศร่ำรวย พวกเขาใช้ชีวิตที่ดี มีโอกาสที่จะได้รับการศึกษาตามสมควรแก่อัถภาพ ตลอดจนได้รับการฝึกอบรม ได้รับการจ้างงานที่มีหลักประกัน มีที่อยู่อาศัย เสื้อผ้า อาหาร และเงินให้ลูกๆ ได้เล่าเรียน อีกทั้งยังมีเงินเก็บสะสมไว้ใช้ในยามชรา เหล่านี้คือผลประโยชน์ทาง "เศรษฐกิจ" แต่ก็มีต้นทุนหรือค่าใช้จ่ายที่ "มิใช่ทาง

เศรษฐกิจ" ด้วยเช่นกัน กล่าวคือมีความกดดันอย่างมากในทางการเงินในการแข่งขันกันไปสู่ "ความสำเร็จ" โดยเฉพาะในช่วงที่ประเทศประสบกับภาวะเงินเฟ้อ เกิดความกังวลทางจิตใจ และความทุกข์ยากทางกายที่ต้องพยายามหาเงินเพื่อให้สามารถดำรงสถานภาพทางเศรษฐกิจสังคม ตามมาตรฐานที่ยอมรับกัน มีเวลานักผ่อนหย่อนใจน้อยลง ในขณะที่การขยายตัวทางเศรษฐกิจเพิ่มขึ้น สถานแวดล้อมก็กลับเสื่อมโทรมลง แต่กล่าวโดยทั่วไปแล้ว พวกเขา มีสถานะทางเศรษฐกิจ และรูปแบบการดำเนินชีวิตที่ผู้คนนับล้านๆ คน (ซึ่งปราศจากโอกาส) เฝ้ารพยายามเลียนแบบและ ไล่เต้าขึ้นไปให้ถึงระดับนั้น

แต่เมื่อพิจารณาครอบครัว "ขยาย" (extended family) ในชนบทของทวีป เอเชียซึ่งแต่ละครอบครัวประกอบด้วยคนประมาณ 10 คน หรือมากกว่านั้น มีทั้งพ่อ แม่ ลูกอีก 5-7 คน ปู่ ย่า ตา ยาย และบางครอบครัวก็มี ป้า น้า อา ลุง อาศัยอยู่ด้วย มีรายได้ประจำปี (ทั้งที่เป็นเงิน และ "สิ่งของ") รวมกันประมาณ 150-200 ดอลลาร์เท่านั้น มีหน้าซำ บ้านเรือน ยังปลูกในบริเวณที่ดินของเจ้าของที่ดิน พวกเขาต้องทำงานในไร่นาตลอดวัน ผู้ใหญ่ไม่สามารถอ่าน หนังสือ เขียนไม่ได้ เด็กๆ ที่อยู่ในวัยเรียนเพียง 1 ใน 5 เท่านั้นที่ได้ไปโรงเรียน ถึงกระนั้นก็ยังเรียนแบบตกรๆ หล่นๆ บางคนไม่จบแม้ประถม 4 ด้วยซ้ำ พวกเขาขาดแคลนไฟฟ้า การอนามัยที่ ถูกต้อง ขาดน้ำประปา ขาดการรักษาพยาบาล เพราะแพทย์อยู่ในตัวเมืองเป็นส่วนใหญ่ การต่อสู้ แบบวันต่อวันของพวกเขาเนื่องเพื่อความอยู่รอดเท่านั้น อย่าได้นึกถึงชีวิตที่ดีกว่าอย่างที่ถึงความหวังไว้เลย มีเพียงจิตใจที่เชื่อถือในเรื่องบุญทำกรรมแต่งเท่านั้นที่พอจะช่วยให้คลายความทุกข์ใจ ลงได้บ้าง

บริเวณเมืองใหญ่ๆ ตามชายฝั่งทวีปแอฟริกาใต้ เป็นภาพที่แสดงให้เห็นความขัดแย้ง แห่งสถานความเป็นอยู่ของประชาชนอย่างชัดเจน เนื่องจากประกอบด้วยตึกสูงตระหง่าน ถนน ขนาบข้างด้วยต้นไม้เขียวชอุ่มที่ชาวละแวกตา แต่ก็ยังมีบ้านชอมช่อสลั่กันไป ครอบครัวที่มีฐานะดี ลังคักในชนชั้นปกครอง อาศัยอยู่ในตึกสมัยใหม่อันหรูหรา มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีในขณะที่ครอบครัว ชาวนาต้องอยู่กันอย่างแออัดในสลัมบนเนินเขาถัดจากตึกกรมใหญ่โตเหล่านั้น

ครอบครัวร่ำรวย และครอบครัวยากจนมีความเป็นอยู่แตกต่างกันราวฟ้ากับดิน ครอบครัวที่ร่ำรวยมีอาหารการกินที่ดีเลิศ แม้แต่การกินอาหารเย็นก็มีอาหารดีๆ จากต่างประเทศ ลูกๆ ของคนร่ำรวยได้รับการศึกษาดีในต่างประเทศ เช่น ฝรั่งเศส สวิตเซอร์แลนด์ ส่วนครอบครัว ยากจนไม่มีแม้แต่อาหารมีเอิ้น เด็กๆของครอบครัวยากจนต้องออกไปขอทานตามท้องถนน รับจ้าง ขัดรองเท้า ไม่มีเวลาไปเรียนหนังสือ รายได้ของครอบครัวรวมแล้วปีละไม่เกิน 120 ดอลลาร์ ลูกสาวของครอบครัวยากจนบางคนต้องกลายเป็นโสเภณี

นี่คือสภาพความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในประเทศโลกที่สามในเอเชีย แอฟริกา และ
ลาตินอเมริกา โดยเฉพาะในเมืองใหญ่ๆ ที่ประชากรอพยพเข้าไปอยู่อย่างหนาแน่น แม้ว่าภาพที่
เราเห็นจะค่อนข้างเหมือนกัน แต่ความเข้มข้นของความร่ำรวยแค้นอาจแตกต่างกัน

เดิมที สังคมเหล่านี้ดำรงชีวิตแบบ "พอประทังชีพ" (subsistence economy)
แต่พอมีการค้าขายแผ่ขยายเข้าไปในบริเวณนั้นจึงทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนซื้อขายกันขึ้น เป็นต้นว่า
มีการส่งกล้วยหอมไปยังเมืองใหญ่ ส่วนวิทยุทรานซิสเตอร์ก็ถูกส่งไปยังท้องถิ่นต่างๆ ตามชนบท
ด้วยเหตุนี้ กระบวนการค้าขายจึงเกิดขึ้นตามมา นับว่าเป็นการเชื่อมต่อของสังคมเก่าและ
อารยธรรมสมัยใหม่

คำถามที่เราพึงตั้งข้อสงสัยเกิดไว้ในที่นี้คือ เหตุใดความร่ำรวยจึงเกิดขึ้นพร้อมๆ กับ
ความยากจน ไม่เพียงแต่ระหว่างประเทศเท่านั้น หากยังเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นภายในประเทศ
หรือในเมืองเดียวกัน ทำอย่างไรจึงจะสามารถเปลี่ยนสังคมที่ล้าหลังที่มีประสิทธิภาพในการผลิตต่ำ
ไปสู่สังคมที่มีประสิทธิภาพในการผลิตสูง ทันสมัยและมีรายได้สูง ประเทศร่ำรวยจะช่วยเหลือ
ประเทศที่ยากจนให้พัฒนาขึ้นได้อย่างไรบ้าง ชาวนาในประเทศยากจนจะพัฒนาตนเองอย่างไรจึง
จะประสบความสำเร็จดังเช่นชาวนาในประเทศร่ำรวย เหล่านี้เป็นคำถามเกี่ยวกับความแตกต่าง
ระหว่างชาติ และระหว่างคนในชาติเดียวกันในเรื่องระดับของการดำรงชีพอันรวมถึงสุขภาพ
อนามัย โภชนาการ การศึกษา การจ้างงาน การเพิ่มประชากร ตลอดจนอายุขัยของประชากรทั่ว
โลก

หนังสือเล่มนี้จะช่วยให้นักศึกษาเข้าใจปัญหาสำคัญๆ รวมทั้งภาพในระยะยาวของการ
พัฒนา โดยเน้นที่ประชากรราว 2 ใน 3 ของประชากรโลก อันเป็นประชากรส่วนใหญ่ที่ยากจน
อย่างไรก็ตาม ในการวิเคราะห์สภาพความเป็นอยู่ของประชากรยากจน เราจำเป็นต้องกล่าว
ถึงบทบาทของประเทศพัฒนาในทางเศรษฐกิจทั้งโดยตรงและทางอ้อม ที่มีต่อการส่งเสริมหรือชะลอ
การพัฒนาของประเทศยากจน ยิ่งประเทศยากจนและประเทศร่ำรวยมีการติดต่อสัมพันธ์กันมาก
เพียงใด เราก็ยิ่งจะต้องคำนึงถึงความพึ่งพาอาศัยกัน (interdependence) ในทางเศรษฐกิจ
ของประเทศทั้งสองอย่างนิมิจนวิเคราะห์มากขึ้นเพียงนั้น

เศรษฐศาสตร์กับการศึกษา เกี่ยวกับการพัฒนา

การศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนานับเป็นสาขาวิชาใหม่ของวิชาเศรษฐศาสตร์ และ
เศรษฐกิจการเมือง ถึงแม้บางคนจะอ้างว่า อัดัม สมิธ เป็นนักเศรษฐศาสตร์การพัฒนาคคนแรกก็
เขียนเรื่อง ความมั่งคั่งของชาติ มาตั้งแต่ปี 1776 มาแล้วก็ตาม แต่การศึกษาบางอย่างเป็นระบบ

เกี่ยวกับปัญหา และกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจในโลกที่สามเพิ่งเริ่มต้นเมื่อ 30 ปีก่อนนี้เอง อย่างไรก็ตาม บางคนอ้างว่าเศรษฐศาสตร์พัฒนาการ (development economics) มีใช้สาขาวิชาเกี่ยวกับเศรษฐศาสตร์ดังที่แบ่งแยกให้เห็นชัดเจนว่าเป็นเศรษฐศาสตร์มหภาค เศรษฐศาสตร์จุลภาค เศรษฐศาสตร์การคลัง และเศรษฐศาสตร์การเงิน อย่างแท้จริง พวกเขาจึงกล่าวว่าเศรษฐศาสตร์พัฒนาการเป็นเพียงการนำเข้าสาขาวิชาย่อยๆ เหล่านั้นมารวมกัน โดยมุ่งเน้นเป็นพิเศษที่ระบบเศรษฐกิจของแอฟริกา เอเชีย และลาตินอเมริกา

เราไม่เห็นด้วยกับทัศนะดังกล่าว ถึงแม้เศรษฐศาสตร์พัฒนาการจะยืมหลักวิชาแนวคิดจากเศรษฐศาสตร์สาขาอื่นก็ตาม แต่ส่วนใหญ่แล้วสาขาวิชานี้ได้วิวัฒนาการอย่างรวดเร็ว โดยโครงสร้างทางทฤษฎี และระเบียบวิธีศึกษา หรือวิธีวิทยา (methodology) ของมันเองอย่างเด่นชัด ความจริงข้อนี้ได้รับการยืนยันโดยนักเศรษฐศาสตร์ที่ได้รับรางวัลโนเบล 2 ท่าน (ในปี 1979) ได้แก่ เซอร์ อาเธอร์ ลูยส์ แห่งมหาวิทยาลัยปรั้นซ์ตัน และศาสตราจารย์ ฮีโอดอร์ ชูลท์ซ แห่งมหาวิทยาลัยชิคาโก ทั้งสองยืนยันว่าเศรษฐศาสตร์พัฒนาการมีสถานะอันแน่นอนแยกต่างหากจากหลักวิชาเศรษฐศาสตร์ ดังนั้นเราจะเริ่มต้นด้วยการเปรียบเทียบเศรษฐศาสตร์พัฒนาการสมัยใหม่กับเศรษฐศาสตร์ตะวันตก "ดั้งเดิม" แล จยวิเคราะห์ปัจจัยทางเศรษฐกิจ และโครงสร้าง (ทั้งภายในและต่างประเทศ) ซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการวิเคราะห์ปัญหาและกำหนดขนาดของการพัฒนา

ลักษณะของ เศรษฐศาสตร์พัฒนาการ

เศรษฐศาสตร์ดั้งเดิม* สนใจเรื่องการจัดสรรทรัพยากรโดยใช้ต้นทุนน้อยที่สุดให้มีประสิทธิภาพสูงสุด โดยให้มีอัตราการเติบโตของทรัพยากรที่หายากเหล่านั้นอย่างเหมาะสม (optimal) เพื่อจะได้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรตลอดไป แต่เศรษฐศาสตร์การเมือง (political economy) ก้าวไปไกลกว่าเศรษฐศาสตร์ดั้งเดิม เนื่องจากทำการศึกษาระบบของการทางสังคม และสถาบันอันมีกลุ่มชนชั้นนำทางเศรษฐกิจและการเมืองมีอิทธิพลต่อการจัดสรรทรัพยากรทั้งในปัจจุบันและอนาคต เพื่อประโยชน์ของกลุ่มตน หรือเพื่อผลประโยชน์ของคนกลุ่มอื่นๆ ด้วย ดังนั้นเศรษฐศาสตร์การเมืองจึงให้ความสนใจต่อความสัมพันธ์ระหว่างการเมือง และเศรษฐกิจ โดยเน้นบทบาทของกลุ่มอำนาจในการตัดสินใจทางเศรษฐกิจ

---

* หมายถึง เศรษฐศาสตร์ของสำนักคลาสสิก และนีโอคลาสสิก ซึ่งปรากฏในตำราของอังกฤษและอเมริกัน

เศรษฐศาสตร์พัฒนาการมีขอบเขตกว้างขวางกว่านั้น เพราะว่านอกจากจะสนใจในเรื่องการจัดสรรทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ โดยให้มีอัตราการเติบโตของทรัพยากรเหล่านั้นอย่างสม่ำเสมอแล้ว ยังสนใจในเรื่องของ กลไกทางเศรษฐกิจ สังคมและสถาบัน (ทั้งของรัฐและเอกชน) ซึ่งจำเป็นต่อการปรับปรุงระดับของการดำรงชีพของประชากรที่ยากจนและขาดการศึกษาในภูมิภาคต่างๆ ของโลก คือ เอเชีย แอฟริกา และลาตินอเมริกา ดังนั้นองค์ประกอบสำคัญของเศรษฐศาสตร์พัฒนาการ จึงได้แก่ บทบาทของรัฐบาล และความจำเป็นของการวางแผนเศรษฐกิจที่ต้องมีการร่วมมือกัน ตลอดจนนโยบายเศรษฐกิจในระดับภายในประเทศ และระหว่างประเทศอย่างกว้างขวาง

เหตุใดต้องศึกษา เศรษฐศาสตร์พัฒนาการ

วิชาเศรษฐศาสตร์พัฒนาการจะช่วยให้นักศึกษาเข้าใจปัญหาสำคัญๆ ของระบบเศรษฐกิจของโลกที่สาม ปัญหาที่โลกที่สามเผชิญอยู่ได้แก่ ประเด็นต่างๆ ต่อไปนี้

1. "การพัฒนา" มีความหมายที่แท้จริงอย่างไร ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์มีประโยชน์ต่อการทำความเข้าใจในกระบวนการพัฒนาได้ดีขึ้นอย่างไร

2. ความจำเป็นเร่งด่วนทางเศรษฐกิจของชาติ และระหว่างประเทศเกิดขึ้นได้อย่างไร ใครได้รับประโยชน์จากความจำเป็นเร่งด่วนทางเศรษฐกิจ เพราะเหตุใด เหตุใดบางประเทศและคนบางกลุ่มร่ำรวยขึ้น แต่บางประเทศและคนบางกลุ่มกลับยากจนลง

3. ราคาน้ำมันที่เพิ่มขึ้นอย่างมากในปี 1974 และ 1979 ส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจของประเทศกำลังพัฒนาที่พึ่งพาน้ำมันอย่างไรบ้าง ประเทศกลุ่มโอเปคจะมีบทบาทอย่างไรในอนาคตเพื่อช่วยเหลือผลักดันการพัฒนาของประเทศในโลกลที่สาม

4. เหตุใดจึงมีการว่างงานมาก โดยเฉพาะในเมืองใหญ่ๆ ของโลกที่สาม เหตุใดประชากรในชนบทจึงอพยพเข้าไปอยู่ในเมือง ทั้งๆ ที่โอกาสที่จะได้งานทำมีอยู่น้อยมาก

5. การวางแผนพัฒนา หมายถึงอะไร เหตุใดต้องมีการวางแผน

6. ควรจะสนับสนุนให้บริษัทนานาชาติลงทุนในประเทศยากจนหรือไม่ หากสมควรภายใต้เงื่อนไขอะไรบ้าง

7. เงินช่วยเหลือจากประเทศพัฒนา มีผลกระทบอะไรบ้าง ประเทศกำลังพัฒนาควรรับเงินช่วยเหลือภายใต้เงื่อนไขใดบ้าง เพื่อเป้าหมายอะไร ในทางกลับกัน ประเทศพัฒนาควรให้ความช่วยเหลือต่อไปหรือไม่ ภายใต้เงื่อนไขและเป้าหมายอะไร

8. ควรสนับสนุนการส่งออกสินค้าขั้นปฐม เช่น สินค้าเกษตรหรือไม่ ประเทศต้องพัฒนา ความพยายามเร่งสร้างอุตสาหกรรมของตนอย่างเร่งด่วนหรือไม่

9. ประเทศในโลกที่สาม ควรดำเนินนโยบายควบคุมการแลกเปลี่ยนเงินตรา ตั้งกำแพงภาษี หรือโควต้า การนำเข้าสินค้าฟุ่มเฟือย เพื่อบรรเทาปัญหาการขาดดุลชำระเงินหรือไม่ ภายใต้เงื่อนไขอะไรบ้าง

10. ประเทศต้องพัฒนา ต้องการทำการค้าระหว่างประเทศหรือไม่ ใครได้รับประโยชน์อย่างแท้จริงจากการค้าระหว่างประเทศ ผลประโยชน์จากการค้าระหว่างประเทศถูกจัดสรรแบ่งปันกันอย่างไร

11. หนทางที่ดีที่สุดในการส่งเสริมการพัฒนาการเกษตร และการพัฒนาชนบทคืออย่างไร

12. ภาวะเงินเฟ้อและการว่างงานในประเทศร่ำรวย ส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของประชาชนในประเทศยากจนอย่างไร ประเทศยากจนมีทางเลือกหรือไม่ หรือว่าต้องเป็นฝ่ายถูกกระทำฝ่ายเดียว

13. ปัจจัยทางเศรษฐกิจที่มีอิทธิพลต่อระดับการเจริญพันธุ์ในประเทศยากจน ได้แก่ อะไรบ้าง ผลลัพธ์ทางเศรษฐกิจและสังคมของการเพิ่มประชากรอย่างรวดเร็วมีอะไรบ้าง "ปัญหาประชากร" เป็นเพียงปัญหาเกี่ยวกับ จำนวน เพียงอย่างเดียว หรือเกี่ยวข้องกับอิทธิพลของประเทศพัฒนาที่พยายามจัดการกับปัญหาการสูญเสียทรัพยากรของโลก

14. โลกจะขาดแคลนอาหารหรือไม่ ถ้าเกิดการขาดแคลนอาหาร ประเทศใดจะได้รับผลกระทบอย่างรุนแรง จะหลีกเลี่ยงการขาดแคลนได้อย่างไร

15. ระบบการศึกษาในโลกที่สาม ในปัจจุบันส่งเสริมพัฒนาเศรษฐกิจอย่างแท้จริงหรือไม่ หรือว่าเป็นเพียงเครื่องมือของชนชั้นหนึ่งเพื่อเพิ่มทุนความมั่งคั่ง อำนาจและอิทธิพลของตน

16. ประเทศในโลกที่สาม ต้องการ "ระบบเศรษฐกิจใหม่ระหว่างประเทศ" (New International Economic order) ทั้งนี้โดยมีมูลเหตุจากอะไร หากมีระบบเศรษฐกิจใหม่ระหว่างประเทศ ลักษณะของมันควรเป็นอย่างไร จะส่งผลกระทบต่อประเทศต้องพัฒนาอย่างไรบ้าง

เราจะพิจารณาและวิเคราะห์คำถามเหล่านี้ในบทต่อไป คำตอบที่ได้มักจะสลับซับซ้อนเกินความคาดหมายของเรา หนึ่งระลึกเสมอว่าจุดประสงค์ของวิชาเศรษฐศาสตร์รวมทั้งเศรษฐศาสตร์พัฒนาการควรจะช่วยให้นักศึกษา คิดอย่างเป็นระบบ เกี่ยวกับประเด็นปัญหาทางเศรษฐกิจ ตลอดจนหาข้อสรุปอย่างมีนิจนิเคราะห์ โดยอาศัยหลักเกณฑ์ในการวิเคราะห์อย่างถูกต้อง โดยมีข้อ

เทียมกันทางเศรษฐกิจและสังคม การขจัดความยากจน การให้การศึกษาอย่างเท่าเทียมกัน ความ เป็นอิสระของชาติ ความทันสมัยของสถาบัน การมีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจและการเมือง ประชาธิปไตยขั้นพื้นฐาน การพึ่งตนเอง การได้รับความพึงพอใจของปัจเจกชน เหล่านี้ล้วนเกี่ยวข้องกับ การใช้วิจรรณญาณด้านคุณค่าส่วนบุคคลว่าสิ่งใดดี สิ่งใดไม่ดี ส่วนสิ่งตรงข้ามก็มีเช่น การเข้าไป แทรกแซงทรัพย์สินส่วนตัว สิทธิที่ปัจเจกชนจะสะสมโภคทรัพย์อย่างไม่มีขอบเขตจำกัด การ ดำรงรักษาไว้ซึ่งสถาบันสังคมดั้งเดิม และโครงสร้างทางชนชั้นที่ไม่เสมอภาคตลอดจน "สิทธิโดย ธรรมชาติ" ของบุคคลที่จะเป็นผู้นำ

ในภาค 2 และ 3 จะกล่าวถึงประเด็นสำคัญๆ เกี่ยวกับการพัฒนา เช่น ความยากจน ความเหลื่อมล้ำ การว่างงาน การเพิ่มประชากร ความล้าหลังของชนบท และการพึ่งพา ทางการค้าระหว่างประเทศ การแก้ปัญหาเหล่านี้สื่อให้เห็นวิจรรณญาณด้านคุณค่า (Value judgment) ว่า การปรับปรุงหรือแก้ไขให้ดีขึ้น รวมทั้งการขจัดสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่พึงปรารถนา จริงอยู่ถึงแม้ว่าคุณคากลุ่มต่างๆ เช่น นักการเมือง นักวิชาการ และปฤชนทั่วไปต่างเห็นพ้องต้อง กันว่า สิ่งเหล่านี้เป็นเป้าหมายที่พึงปรารถนา แต่เราจะต้องไม่บิดเบือนข้อเท็จจริงที่ว่า การยอมรับ นั้นไม่ได้เกิดจากการวิเคราะห์เชิงประจักษ์ (หรือปรนัย) เพียงอย่างเดียว แต่มีการใช้ วิจรรณญาณ (อัตนัย) ของพวกเขาด้วย

ดังนั้น การใช้วิจรรณญาณด้านคุณค่า (แม้จะจงใจซ่อนไว้ไม่ให้ปรากฏ) จึงเป็นส่วน สำคัญยิ่งในการวิเคราะห์ทางเศรษฐศาสตร์และการดำเนินนโยบายเศรษฐกิจ วิชาเศรษฐศาสตร์ ไม่อาจเป็นวิชาอิสระจากคุณค่า (value - free) เดกเช่นวิชาฟิสิกส์ หรือเคมี เพราะฉะนั้น ความถูกต้อง (validity) ของการวิเคราะห์และการอธิบายในเชิงเศรษฐศาสตร์ จึงสมควรได้ รับการประเมินตามลักษณะของข้อสมมุติ และ/หรือ การวินิจฉัยคุณค่าที่แฝงอยู่ เมื่อได้มีการตกลง กันในเรื่องคุณค่าเชิงอัตนัย (subjective values) ในระหว่างผู้ที่มีอำนาจในการตัดสินใจแล้ว จึงจะสามารถดำเนินการให้เข้าสู่เป้าหมายเฉพาะแห่งการพัฒนา (เช่น ความเสมอภาคยิ่งขึ้นใน การกระจายรายได้) และนโยบายที่สอดคล้องกันกับเป้าหมายนั้น (คือ การเก็บภาษีผู้ที่มีรายได้สูง ในอัตราเพิ่มขึ้น) โดยอาศัยการวิเคราะห์ในเชิงปริมาณอย่างเป็นทางการ อย่างไรก็ตามเมื่อผู้มี อำนาจหน้าที่ในการตัดสินใจมีความขัดแย้งกันในเรื่องคุณค่า การพิจารณาเกี่ยวกับเป้าหมายและ นโยบาย ย่อมแตกต่างกันไปด้วย ดังนั้นจึงจำเป็นต้องกำหนดหลักเกณฑ์ในการวินิจฉัยคุณค่าไว้ให้ ชัดเจน

ลักษณะของทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ตะวันตก

ในการวิเคราะห์ปัญหาการพัฒนานั้น เราจำเป็นต้องทำความเข้าใจแนวความคิดและหลักวิชาของวิชาเศรษฐศาสตร์เสียก่อน แต่น่าเสียดายที่แนวความคิดและหลักวิชาของวิชานี้ไม่เกี่ยวข้อง (และไม่เหมาะสม) กับการทำความเข้าใจปัญหาต่างๆ ของประเทศกำลังพัฒนา เนื่องจาก แนวความคิดและหลักวิชาเศรษฐศาสตร์เกิดขึ้น และเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับลักษณะทางเศรษฐกิจสถาบัน และโครงสร้างของสังคมตะวันตก

ดังนั้น เราจึงควรจะทบทวนทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ แล้วมองหาเหตุผลว่าเหตุใด ทฤษฎีและตัวแบบของเศรษฐกิจแบบตะวันตกไม่เหมาะสมในการศึกษาพัฒนาการของประเทศในโลกที่สาม ต่อจากนั้นเราจะเสนอลักษณะทั่วไปของเศรษฐศาสตร์พัฒนาการแบบใหม่

ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ คือสิ่งที่นักเศรษฐศาสตร์ได้จัดระบบความคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบต่างๆ ที่ขึ้นอยู่กับกันและกันในชีวิตเศรษฐกิจ (economic life) ซึ่งหมายรวมถึง การผลิต การบริโภคอุปโภค รายได้ ราคา การจ้างงาน การส่งออกและการนำเข้าสินค้า การออมทรัพย์ และการลงทุน ส่วนวิชาเศรษฐศาสตร์เป็นวิชาหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการใช้สอย (หรือใช้ประโยชน์) ทรัพยากรต่างๆ ที่หายากเนื้อก่อนประโยชน์ให้แก่สังคม (คือเป็น social goods) แต่ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ประกอบด้วยแนวคิดและหลักวิชาอันเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปเกี่ยวกับพฤติกรรมทางเศรษฐกิจ ซึ่งถ้าหากได้มีการจัดการอย่างเหมาะสมและถูกต้อง ก็จะช่วยให้เราเข้าใจและสามารถอธิบายการทำงานของระบบเศรษฐกิจได้ดีขึ้น วิธีการ หรือ "กระบวนการในการคิด" ของทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ส่วนใหญ่มีลักษณะ "นิรนัย" (deductive) กล่าวคือ ต้องอาศัยข้อเท็จจริงที่รู้แล้ว หรือข้อเท็จจริงที่สันนิษฐานไว้ (assumed) เกี่ยวกับลักษณะสำคัญของระบบเศรษฐกิจหนึ่งๆ ต่อจากนั้นจึงตั้งสมมติฐาน (hypothesis) ขึ้นมา แล้วสร้างตัวแบบต่อไป ตัวแบบอาจจะเป็นตัวแบบง่าย ๆ หรือซับซ้อนก็ได้ แต่มันย่อมเป็นตัวแบบที่ย่อความเป็นจริงให้หายและง่ายเข้า (Simplification of reality) ข้อสรุปเกี่ยวกับหน้าที่ของระบบเศรษฐกิจจึงมีลักษณะของการสรุปในเชิงตรรกะจากตัวแบบ (หรือจากการทดสอบภายในตัวแบบนั่นเอง) อย่างไรก็ตาม ตัวแบบจะมีคุณค่ามากขึ้นก็ต่อเมื่อมีการทดสอบกับความเป็นจริงโดยใช้สถิติและวิธีการทางสถิติด้วย

ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์หรือตัวแบบ ที่นักเศรษฐศาสตร์สร้างขึ้น ควรจะสามารถอธิบายความเป็นจริงทางเศรษฐกิจของชาติหรือของภูมิภาคได้ ทฤษฎีหรือหลักวิชาใดก็ตามอาศัย ข้อสมมุติ หรือ ลักษณะในเชิงนามธรรม (abstractions) ซึ่งจะตั้งขึ้นอย่างเลื่อนลอยมิได้ แต่จะต้องสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของประเทศที่เราวิเคราะห์ และเหมาะสมกับลักษณะแห่งชีวิตเศรษฐกิจของประเทศนั้น โดยอาศัยการสังเกตและประสบการณ์เป็นสิ่งสำคัญ ยิ่งกว่านั้น ทฤษฎีและ

หลักวิชาที่ถูกต้องเหมาะสมกับระบบเศรษฐกิจหนึ่ง ณ เวลาใดเวลาหนึ่ง อาจจะไม่ถูกต้องเหมาะสมกับสังคมอื่น ในขณะที่เดียวกันหรือในเวลาต่างกัน นี่เองทำให้เราต้องคำนึงถึงจุดสำคัญเกี่ยวกับเศรษฐศาสตร์และการพัฒนา

ข้อจำกัดของทฤษฎีเศรษฐศาสตร์

ปัจจุบัน นักเศรษฐศาสตร์พัฒนาการส่วนใหญ่ยอมรับว่า ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ตะวันตก (นีโอคลาสสิก และนีโอเคนส์) มีข้อจำกัดในการใช้อธิบายลักษณะของระบบเศรษฐกิจและกระบวนการทางเศรษฐกิจของประเทศในโลกที่สาม คำกล่าวของมีร์ดัล (Gunnar Myrdal) นักเศรษฐศาสตร์ชาวสวีเดนผู้ได้รับรางวัลโนเบล อาจสะท้อนให้เห็นถึงการใช้นโยบายและทฤษฎีเศรษฐศาสตร์เพื่ออธิบายระบบเศรษฐกิจของประเทศยากจน อย่างขาดความระมัดระวังได้เป็นอย่างดี:

"นักทฤษฎีเศรษฐศาสตร์มีแนวโน้มเอียงที่อยากจะได้อธิบายสรุปทั่วไปแล้ว ถือว่าข้อสรุปเหล่านั้นถูกต้องสำหรับทุกกาลเทศะและวัฒนธรรม ยิ่งไปกว่านักสังคมศาสตร์สาขาอื่น และมีแนวโน้มว่าทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ในปัจจุบันดำเนินไปตามครรลองนี้อย่างสุดขีด... เมื่อทฤษฎีและแนวคิดต่างๆ ถูกสร้างขึ้นให้เหมาะสมกับสภาพการณ์เฉพาะของโลกตะวันตก ดังนั้นจึงมีข้อลุ่มมุดิโดยนัยเกี่ยวกับความเป็นจริงทางสังคมของโลกตะวันตก แต่ไม่เหมาะสมที่จะใช้ศึกษาประเทศด้อยพัฒนา ผลที่เกิดขึ้นจึงนับว่าอันตรายอย่างยิ่ง"^{๒/}

ศาสตราจารย์สตรีทเต็น (Paul Streeten) ก็กล่าวว่า "เครื่องมือทั้งหมดของเศรษฐศาสตร์นีโอคลาสสิกนั้น กลายเป็นสิ่งล้าสมัยไปแล้วในปัจจุบัน"^{๓/}

เศรษฐศาสตร์นีโอคลาสสิกที่ศึกษากันอยู่ในประเทศพัฒนาและในประเทศกำลังพัฒนานั้น อาจแบ่งออกได้เป็น 3 แขนงใหญ่ๆ คือ เศรษฐศาสตร์จุลภาค เศรษฐศาสตร์มหภาค และเศรษฐศาสตร์ระหว่างประเทศ เศรษฐศาสตร์จุลภาคเน้นเรื่องพฤติกรรมและกิจกรรมของหน่วยเศรษฐกิจปัจเจกชน โดยเฉพาะผู้ผลิตและผู้บริโภค ส่วนเศรษฐศาสตร์มหภาค พิจารณาระบบเศรษฐกิจโดยรวม ตัวแปรที่ใช้ในการวิเคราะห์คือ การบริโภค การออมทรัพย์สิน การลงทุน ปริมาณเงิน ผลิตภัณฑ์ประชาชาติ การจ้างงานและระดับราคาทั่วไป เศรษฐศาสตร์ระหว่างประเทศ

พิจารณาความสัมพันธ์ทางการค้าและการเงินระหว่างประเทศต่างๆ ทั้งในแง่ของผู้ผลิตเพื่อส่งออกและผู้บริโภคที่สั่งสินค้าเข้า ฉะนั้นจึงเท่ากับเป็นส่วนผสมของทฤษฎีเศรษฐศาสตร์จุลภาคและมหภาค

กรอบความคิดและข้อสมมุติในการวิเคราะห์ของเศรษฐศาสตร์นีโอคลาสสิก คือ อุดมคติ (ideals) 3 ประการ เกี่ยวกับอติปไตยของผู้บริโภค การแข่งขันสมบูรณ์และการแสวงกำไรสูงสุด เศรษฐศาสตร์นีโอคลาสสิกเป็นเศรษฐศาสตร์แห่งดุลยภาพและเสถียรภาพ ในโลกที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร้ดุลยภาพและไร้เสถียรภาพ เป็นเศรษฐศาสตร์แห่งการเลือกหน่วยสุดท้าย (marginal choice) กล่าวคือเลือกที่จะได้ "มากขึ้นอีกนิดหนึ่ง หรือน้อยลงอีกหน่วยหนึ่ง" ในโลกแห่งการเปลี่ยนแปลงในขณะที่จะต้องทำการเลือกที่สำคัญๆ เพื่อรักษาไว้ซึ่ง "การที่จะได้เพิ่มขึ้นภายในเวลาที่สั้นที่สุด"

ในทฤษฎีเศรษฐศาสตร์จุลภาค ปัญหาว่าจะผลิตอะไร ด้วยวิธีการอย่างไร มีข้อสมมุติว่าถูกกำหนดโดยความพอใจของผู้บริโภคทั้งหมด ซึ่งแสดงโดยเส้นอุปสงค์ต่อสินค้าและบริการในตลาด (market demand curves) มีข้อสมมุติว่าผู้ผลิตจะสนองตอบต่อความพอใจของผู้บริโภคที่มี "อติปไตย" และผู้ผลิตมีแรงจูงใจที่จะแสวงหากำไรสูงสุด นอกจากนี้ยังสมมุติด้วยว่า ผู้ผลิตต้องแข่งขัน บนพื้นฐานแห่งความเสมอภาค ในการซื้อวัตถุดิบต่างๆ ที่ใช้ในการผลิต ตลอดจนในการขายสินค้าของตน นี่คือนแนวคิดเกี่ยวกับ "การแข่งขันสมบูรณ์" ของนักเศรษฐศาสตร์นีโอคลาสสิก พวกเขาตั้งข้อสมมุติว่าราคา ค่าจ้าง อัตราดอกเบี้ย และอื่นๆ ถูกกำหนดโดยพลังของอุปสงค์และอุปทานอย่างอิสระ ผู้ซื้อและผู้ผลิตจำนวนมากมีขนาดเล็กมาก เมื่อเทียบกับอุปสงค์รวมและอุปทานรวม ฉะนั้นเขาเหล่านั้นจึงไม่สามารถมีอิทธิพลต่อระดับราคาตลาดตลอดจนปริมาณสินค้าและบริการ และปัจจัยการผลิตที่ซื้อขายกันในตลาด เหตุผลรองรับทฤษฎีหรือตัวแบบนี้ได้แก่ แนวคิดอันโด่งดังของ อตัม สมิธ ที่มีชื่อว่า "มือที่มองไม่เห็น" ของระบบทุนนิยม ซึ่งอ้างว่า หากผู้บริโภคผู้ผลิตและผู้ขายปัจจัยผลิตแต่ละรายดำเนินการเพื่อผลประโยชน์ของตนแล้ว พวกเขาจะก่อให้เกิดผลประโยชน์รวมของสังคมเพิ่มขึ้น "ราวกับว่ามีมือที่มองไม่เห็น เข้ามาช่วย" ให้ระบบเศรษฐกิจดำเนินไปอย่างราบรื่น

แต่ความเป็นจริงแห่งชีวิตเศรษฐกิจในประเทศด้อยพัฒนา ทำให้ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์จุลภาคแบบที่ใช้กันอยู่ในตะวันตกมีความสำคัญเหลืออยู่เพียงเล็กน้อยเมื่อคำนึงถึงในแง่ของการวิเคราะห์ หรือการกำหนดนโยบาย" ผู้บริโภคไม่ได้เป็นดังเช่น อติปัตย์ดังที่ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ตั้งข้อสมมุติไว้ อีกทั้งผู้ผลิต (เอกชนและรัฐบาล) ก็มีอำนาจมากในการกำหนดราคาตลาดและปริมาณสินค้าบริการที่ขาย อุดมคติของการแข่งขันกันจึงไม่สอดคล้องกับความเป็นจริง" มือที่มองไม่เห็น

ไม่ได้ทำงานเพื่อยกระดับสวัสดิการของคนส่วนใหญ่ให้ดีขึ้น แต่มักช่วยคนรวยอยู่แล้วให้รวยยิ่งขึ้น และไม่อาจช่วยให้คนยากจนหลุดพ้นจากบ่วงของความยากจน ทุณโชนาการ และความไม่รู้หนังสือได้

สำหรับเศรษฐศาสตร์มหภาค (ทั้งแบบเคนส์และสำนักการเงิน - monetarists) วิจารณ์าระบบเศรษฐกิจและสถาบันต่างๆ โดยเน้นที่ดุลยภาพที่มีการแข่งขัน รวมทั้งอุปสงค์ และอุปทาน ยิ่งระบบเศรษฐกิจมีอุปสงค์รวมเพิ่มขึ้น ก็ยิ่งมีระดับการจ้างงานและราคาสูงขึ้น ทฤษฎีนี้จึงเสนอให้รัฐบาลใช้นโยบายแทรกแซงระบบเศรษฐกิจ ตัวอย่างเช่น ในตัวแบบของเคนส์ การว่างงานเกิดจากมีอุปสงค์รวมไม่เพียงพอกับความศักยภาพในการผลิต (potential output)* ดังนั้นหากเพิ่มอุปสงค์รวม (เช่น เพิ่มการใช้จ่ายของรัฐบาล หรือลดภาษี) ให้มากขึ้น ก็สามารถกระตุ้นให้เกิดกิจกรรมทางเศรษฐกิจมากขึ้น อันจะส่งผลให้มีการจ้างงานมากขึ้น ตรงกันข้ามหากอุปสงค์รวมมีมากกว่ากำลังผลิต (หรือ อุปทานรวม) จะเกิดภาวะเงินเฟ้อ รัฐบาลจึงควรใช้จ่ายน้อยลง และเก็บภาษีเพิ่มขึ้น เพื่อชะลออุปสงค์ของผู้บริโภคไม่ให้เพิ่มมากเกินไป และจะทำให้ระดับราคาเพิ่มขึ้นไม่มากนัก

ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์มหภาคแบบเคนส์มีข้อบกพร่องและไม่สามารถใช้อธิบายสถานการณ์ความเป็นจริงแห่งชีวิตเศรษฐกิจของประเทศกำลังพัฒนา เช่นเดียวกับทฤษฎีเศรษฐศาสตร์จุลภาคแบบนีโอคลาสสิก⁶ ทั้งนี้เพราะระบบเศรษฐกิจของประเทศยากจนมีตลาดสินค้า ตลาดวัตถุดิบ และตลาดการเงิน ที่มีลักษณะกระจัดกระจาย (fragmented) อันเป็นผลมาจากการดำรงอยู่ร่วมกันของการกระทำสิ่งต่างๆ แบบสมัยใหม่ และแบบเก่าผสมปนเปกัน ทั้งในสาขาเกษตรและสาขาอุตสาหกรรม ระบบเศรษฐกิจของประเทศกำลังพัฒนามีระบบสินเชื่อที่ขาดประสิทธิภาพ นอกจากนี้ประเทศกำลังพัฒนายังได้รับอิทธิพลทางเศรษฐกิจจากประเทศมหาอำนาจด้วย

การที่เราไม่สามารถนำทฤษฎีเศรษฐศาสตร์มหภาคแบบเคนส์มาประยุกต์ใช้กับประเทศด้อยพัฒนาได้นั้นไม่เป็นเรื่องแปลกแต่อย่างใด แต่ที่จริง ทฤษฎีทั่วไปเกี่ยวกับการจ้างงาน ดอกเบี้ย และเงินตรา ของเคนส์ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อนำไปใช้แก้ไขสถานการณ์เฉพาะทางเศรษฐกิจและสถาบันของโลกตะวันตก ในคริสต์ทศวรรษ 1930 อันเป็นช่วงแห่งภาวะเศรษฐกิจตกต่ำอย่างรุนแรง แม้ในปัจจุบัน ทฤษฎีของเคนส์ก็ไม่สามารถประยุกต์ใช้กับประเทศตะวันตกได้ เนื่องจาก

---

* หมายถึง สินค้าและบริการที่ประเทศหนึ่งสามารถผลิตได้ โดยใช้กำลังอย่างเต็มที่

ปัญหาสำคัญมิใช่มีเพียงปัญหาการว่างงาน หรือภาวะเงินเฟ้อเท่านั้น แต่เป็นปัญหาร่วมกันของภาวะ "stagflation" (คือมีทั้งการว่างงานและภาวะเงินเฟ้อที่เกิดจากโครงสร้างเศรษฐกิจ และการที่มีอุปสงค์รวมมากเกินไป - structural and demand - pull inflation) การใช้ นโยบายการเงินการคลังจึงคลายความขลังลงไปมาก ผลลัพธ์คือเศรษฐกิจแบบเคนส์ถูกวิพากษ์ วิจารณ์อย่างหนัก ทั้งจากนักเศรษฐศาสตร์สำนักอื่น และนักเศรษฐศาสตร์ที่เคยสนับสนุนแนวความคิดแบบเคนส์เอง⁷

ในบทที่ 9 เราจะพิจารณาโยบายการคลังแบบเคนส์ในการบรรเทาภาวะการว่างงาน การสร้างงานในตัวเมือง โดยขยายอุปสงค์รวม (รัฐบาลเข้าไปแทรกแซง) ซึ่งในสภาพความเป็นจริงในโลกที่สามนั้น อาจเป็นการเพิ่มอัตราการว่างงานในเมืองอันเป็นผลมาจากการอพยพของประชากรจากชนบทเข้าสู่ตัวเมืองก็ได้ ขณะเดียวกันจะก่อให้เกิดภาวะเงินเฟ้ออย่างรุนแรงด้วย

ในบทที่ 12 เราจะพบว่าทฤษฎีการค้าระหว่างประเทศซึ่งอาศัยข้อสมมุติที่ว่ามีการแข่งขันอย่างเสรี มีประโยชน์น้อยมากในการวิเคราะห์ กลไกความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศร่ำรวยและประเทศยากจน ใครจะได้ประโยชน์จากการค้าระหว่างประเทศมากที่สุด การแบ่งสรรปันส่วนผลประโยชน์ทางการค้าเป็นไปอย่างไร ตลอดจนราคาสินค้าต่างๆ ถูกกำหนดขึ้นอย่างไร สิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นโดยที่ทฤษฎีการค้าระหว่างประเทศและทฤษฎีเกี่ยวกับความจำเป็นทางเศรษฐกิจไม่สามารถอธิบายได้อย่างน่าพอใจเลย

เศรษฐกิจในฐานะที่เป็นระบบสังคม

เราได้วิพากษ์วิจารณ์เศรษฐศาสตร์นีโอคลาสสิกในเรื่องเกี่ยวกับลักษณะขอบเขต และข้อจำกัดของทฤษฎีที่ใช้พิจารณาปัญหาอันซับซ้อนของโลกที่สาม เราเห็นว่าจำเป็นจะต้องมีเศรษฐศาสตร์ที่สามารถพิจารณาระบบเศรษฐกิจได้ดีกว่าเศรษฐศาสตร์แบบนีโอคลาสสิก เนื่องจากระบบเศรษฐกิจหนึ่งๆ คือ "ระบบสังคม" ที่ประกอบด้วยความสัมพันธ์ที่พึ่งพาอาศัยกันระหว่างปัจจัยทางเศรษฐกิจ และปัจจัยอื่นๆ ที่มีใช้ปัจจัยทางเศรษฐกิจ (non-economic factors) ซึ่งได้แก่ทัศนคติต่อชีวิต การงาน และอำนาจหน้าที่ ระบบการบังคับบัญชาทั้งของรัฐบาลและเอกชน รูปแบบเครือญาติและศาสนา ขนบประเพณี ระบบการถือครองที่ดิน เกียรติภูมิแห่งหน่วยงานของรัฐ การมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจในกิจกรรมต่างๆ ความยึดหยุ่นทางเศรษฐกิจและสังคมของชนชั้นต่างๆ

เราจะพบว่าความสำเร็จของการพัฒนา และการแก้ไข้ปัญหาต่างๆ เป็นเรื่องที่ยุ่งยากสลับซับซ้อนพอสมควร การเพิ่มรายได้ประชาชาติ การยกระดับการครองชีพ ตลอดจนการเพิ่มโอกาสในการหางานทำ ขึ้นอยู่กับค่านิยม แรงจูงใจ ทักษะ และความเชื่อ สถาบัน รวมทั้งพลังต่อรองของกลุ่มต่างๆ ในสังคม เช่นเดียวกับตัวแปรทางเศรษฐกิจ (การออม การลงทุน อัตราแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศ) นักเศรษฐศาสตร์บางคนไม่สนใจและไม่ได้ให้ความสำคัญแก่ตัวแปรเหล่านี้ เนื่องจากพวกเขาเชื่อว่าไม่สามารถ "คำนวณค่าของมันได้ในเชิงปริมาณ" (nonquantifiable)

แต่ในภาค 2, 3 และ 4 เราจะได้เห็นว่า ความล้มเหลวของนโยบายการพัฒนาในโลกที่สาม เกิดขึ้นเนื่องจากไม่ได้พิจารณาปัจจัยที่มีใช้ปัจจัยทางเศรษฐกิจเหล่านี้ (ความสำคัญของการปฏิรูปที่ดินเพื่อการพัฒนาชนบท บทบาทของบริษัทต่างชาติที่มีอิทธิพลต่อค่าจ้างในตัวเมือง ซึ่งส่งผลกระทบต่อระดับการว่างงานในตัวเมืองด้วย เป็นต้น) เราจะให้ความสำคัญต่อลักษณะของเศรษฐศาสตร์พัฒนาการและประโยชน์ของวิชาที่สามารถช่วยให้เราเข้าใจปัญหาเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในประเทศยากจน เพราะฉะนั้นเราจึงย้ำอยู่เสมอว่า ค่านิยม ทักษะ และสถาบันต่างๆ ล้วนมีบทบาทสำคัญในกระบวนการพัฒนาอย่างยิ่งยวด

ระบบสังคมของโลกที่สาม

การวิเคราะห์ข้างบนอาจขยายความออกไปได้อีก ในขณะที่ชีวิตเศรษฐกิจของประเทศกำลังพัฒนาเชื่อมโยงกับชีวิตทางด้านสังคม การเมือง และวัฒนธรรม ดังนั้นระบบสังคมภายในประเทศย่อมจะผูกพันกับระบบสังคมระหว่างประเทศ อันประกอบด้วยองค์การ และกฎระเบียบต่างๆ ของระบบเศรษฐกิจโลก ความเชื่อมโยงนี้ก่อให้เกิดปรากฏการณ์ที่เรียกว่า การครอบงำ (dominance) หรือ การพึ่งพา (dependence) ระหว่างประเทศพัฒนาและประเทศกำลังพัฒนา (ดูบทที่ 3) การครอบงำและการพึ่งพา อาจจะมีลักษณะความสัมพันธ์แบบแพร่กระจายซึ่งปรากฏในรูปของการช่วยเหลือจากต่างประเทศ การลงทุนจากต่างประเทศ การถ่ายทอดเทคโนโลยี ประเทศด้อยพัฒนาอาจต้องพึ่งพาอาศัยประเทศพัฒนาโดยผ่านทางบริษัทข้ามชาติ (multinational corporation) อย่างไรก็ตาม การครอบงำและการพึ่งพาอาจเกิดขึ้นในขอบเขตของการเมือง นวัตกรรม และวัฒนธรรมก็ได้ โดยปรากฏในรูปของการรับเอาค่านิยม ความคิด สัญลักษณ์ กฎหมาย ทักษะ ตลอดจนรูปแบบสถาบันต่างๆ ของประเทศพัฒนา เข้ามายังประเทศด้อยพัฒนา

ในทางกลับกัน ประเทศพัฒนาเริ่มตระหนักถึงความจริงที่ว่าตนก็ต้องพึ่งพาประเทศกำลังพัฒนาในทางเศรษฐกิจบ้างแล้ว เพราะประเทศกำลังพัฒนามีทรัพยากรมากมายทั้งทรัพยากรธรรมชาติที่ขุดได้ และทรัพยากรธรรมชาติที่ขุดใหม่ไม่ได้ (เช่น น้ำมัน แร่ธาตุต่างๆ) ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจนคือ การที่ประเทศกลุ่มผู้ผลิตน้ำมันเป็นสินค้าออก (โอเปค) ได้ขึ้นราคาน้ำมันในปี 1974 และ 1979 ส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจของประเทศต่างๆ ทั่วโลก (ดูบทที่ 15)

แต่น้ำมันมิใช่ทรัพยากรเพียงอย่างเดียวที่ประเทศกำลังพัฒนาสามารถใช้เป็นเครื่องมือต่อรองกับประเทศอุตสาหกรรมที่ร่ำรวย เพราะว่ายังมีทรัพยากรธรรมชาติอีกมากมายที่อยู่ในประเทศโลกที่สามอย่างไรก็ตาม การควบคุมและจัดการทรัพยากรหลายประเภทตกอยู่ในอำนาจของบริษัทข้ามชาติ (multinational corporations) ซึ่งทรงอิทธิพลอย่างยิ่ง ตัวอย่างเช่น แคมเบีย ซิลี เปรู และประเทศยากจนอีก 2-3 ประเทศ ส่งออกทองแดงเกือบร้อยละ 80 ของปริมาณทองแดงที่ใช้กันในโลก มาเลเซียและศรีลังกาส่งออกยางพารากว่าร้อยละ 50 ของยางทั้งหมดในโลก โบลิเวีย มาเลเซียและไทย ส่งออกดีบุกรวมกันประมาณร้อยละ 85 ของดีบุกที่ใช้กันในโลก จาไมกา สุรินัม และกายอานา ส่งออกบอซอท์รวมกันเกือบร้อยละ 90 ไปยังประเทศพัฒนาแล้ว นอกจากนี้ประเทศในโลกลำดับที่สามยังครอบครองแร่ธาตุสำคัญอื่นๆ อีกมากมาย เช่น แมงกานีส (ถาของ บราซิลและซาอุดี) เหล็ก (เวเนซุเอลา และอินเดีย) ตะกั่ว (เปรู เม็กซิโก) เป็นต้น

สำหรับวัตถุดิบอย่างอื่นที่ประเทศโลกที่สามส่งออก ได้แก่ บราซิล โคลัมเบีย คินยา ไอออร์โคสต์ ยูกันดา และเอลซัลวาดอร์ ส่งออกกาแฟเกือบทั้งหมดที่ใช้บริโภคกันในโลก บราซิลและกานาผลิตโกโก้รวมกันในปริมาณเกือบทั้งหมดของโลก อินเดีย ศรีลังกา แอฟริกาตะวันออก และจีน ผลิตชา อินเดีย ปากีสถาน บังคลาเทศ ไทยและเนปาล ผลิตปอได้ถึง 2 ใน 3 ของปอทั้งหมด ประเทศอาหรับในบริเวณอ่าวเปอร์เซียครอบครองน้ำมันสำรองเท่าที่ทราบแล้วเกือบร้อยละ 60 ของปริมาณน้ำมันของโลก ทั้ง ๆ ที่ประเทศเหล่านี้มีประชากรไม่ถึงร้อยละ 1 ของประชากรโลก

ข้อมูลเหล่านี้ยืนยันได้เป็นอย่างดีว่าระบบเศรษฐกิจโลกในปัจจุบันต้องพึ่งพาอาศัยกัน ในทางเศรษฐกิจมากขึ้น และความจริงข้อนี้จะเห็นเด่นชัดขึ้นในอนาคต อย่างไรก็ตามประเทศในโลกลำดับที่สามโดยส่วนรวมแล้วยังขึ้นต่อกันโดยเศรษฐกิจและการเมืองของประเทศร่ำรวย ดังนั้นการพิจารณาพัฒนาการของโลกที่สาม โดยไม่คำนึงถึงปรากฏการณ์แห่งการพึ่งพาประเทศร่ำรวยจึงเป็นไปได้ แม้ว่าประเทศกำลังพัฒนาหลายต่อหลายประเทศจะพยายามใช้กลยุทธ์ในการพัฒนาแบบพึ่ง

ตนเองมากขึ้น จนกระทั่งได้รวมตัวกันเพื่อสร้างระเบียบเศรษฐกิจใหม่ของโลกก็ตาม (New International Economic Order - NIEO ตอนที่ 15) ในขณะที่ทศวรรษ 1950 และ 1960 การเมืองระหว่างประเทศดำเนินไปในลักษณะของสงครามเย็นแต่ทศวรรษ 1970 กลับดำเนินไปในลักษณะของการแข่งขันกันเพื่อแสวงหาทรัพยากรธรรมชาติที่หายากมากขึ้น ซึ่งส่วนใหญ่แล้วอยู่ในดินแดนของประเทศโลกที่สาม การเผชิญหน้ากันในทางเศรษฐกิจระหว่างโลกเหนือ-ใต้ (North - South)* ก็ยิ่งเพิ่มความสำคัญมากขึ้น ในทศวรรษ 1980 ปัญหานี้จะยิ่งทวีความแหลมคมยิ่งกว่าในทศวรรษที่ผ่านมาซึ่งเราจะพิจารณาในภาค 4 ของหนังสือเล่มนี้

ฉะนั้นข้อเท็จจริง 2 ประการที่เราควรเน้นย้ำไว้ ณ ที่นี้คือ การที่ประเทศด้อยพัฒนาจำเป็นต้องพึ่งพาประเทศพัฒนาแล้วในทางเศรษฐกิจ เทคโนโลยี และทางสถาบันประการหนึ่งและการที่ประเทศร่ำรวยจำเป็นต้องพึ่งพาประเทศด้อยพัฒนาในโลกที่สามในด้านทรัพยากรธรรมชาติอีกประการหนึ่ง การคำนึงถึงข้อเท็จจริงดังกล่าวจะช่วยให้เราสามารถทำความเข้าใจกระบวนการพัฒนาในระยะยาวได้อย่างแจ่มชัดในภาค 2 และ 3 เราจะถกเถียงประเด็นปัญหาการพัฒนาที่สำคัญๆ อาทิเช่น ความยากจน ความไม่เท่าเทียมกัน การว่างงาน ไม่เพียงพอเฉพาะในระบบสังคมของประเทศใดประเทศหนึ่งเท่านั้น หากแต่จะมองในกรอบของการพึ่งพาอาศัยกันระหว่างประเทศซึ่งเราเห็นว่าประเทศกำลังพัฒนาเป็นส่วนหนึ่งของระบบเศรษฐกิจโลกที่ไม่เสมอภาคกันมากยิ่งขึ้น

สรุป

เศรษฐศาสตร์พัฒนาการเป็นวิชาหนึ่งที่ประสงค์จะขยายขอบเขตของการวิเคราะห์โดยใช้เศรษฐศาสตร์ที่ยึดถือกันอยู่รวมทั้งเศรษฐศาสตร์การเมือง เศรษฐศาสตร์พัฒนาการนั้นนอกจากจะคำนึงถึงการจัดสรรทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพและการเพิ่มของผลผลิตแล้ว ยังคำนึงถึงกลไกทางเศรษฐกิจ สังคม และสถาบันที่จำเป็นต่อการปรับปรุงระดับความเป็นอยู่ของประชาชนในโลกที่สามอย่างกว้างขวางและโดยเร็วที่สุด ด้วยเหตุฉะนั้น เศรษฐศาสตร์พัฒนาการจึงต้องให้ความสนใจต่อนโยบายของรัฐบาลอันจะส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สถาบัน และสังคมของประเทศ มิฉะนั้น ช่องว่างระหว่างความหวังและความเป็นจริงจะยิ่งกว้างขึ้น ภาครัฐบาลจึงมีบทบาทที่สำคัญในวิชาเศรษฐศาสตร์พัฒนาการ ซึ่งการวิเคราะห์โดยใช้เศรษฐศาสตร์ตะวันตกที่ยึดถือกันอยู่ไม่ค่อยให้ความสำคัญแก่ภาครัฐบาลมากนัก

---

* หมายถึง ประเทศร่ำรวยกับประเทศยากจน

เศรษฐศาสตร์ในฐานะที่เป็นสังคมศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์และพิจารณาปัญหาเกี่ยวกับการจัดหาทรัพยากรต่างๆ ให้แก่มนุษย์ทั้งนี้เพื่อให้เขาตระหนักถึงศักยภาพในตัวเองอย่างเต็มเปี่ยม แต่อะไรล่ะคือสิ่งที่จะก่อให้เกิดชีวิตที่ติงาม นี่เป็นปัญหาที่มีมานานแล้ว ดังนั้นเศรษฐศาสตร์จึงต้องเกี่ยวข้องกับคุณค่า (ค่านิยม) และการเลือกคุณค่าเหล่านั้น การส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาในทัศนะของเราหมายถึงการเลือกคุณค่าโดยนัยว่า การพัฒนานั้นดี ส่วนความด้อยพัฒนานั้นไม่ดี แต่อย่างไรก็ตามคำว่า "การพัฒนา" อาจมีความหมายแตกต่างกันไปตามทัศนะของแต่ละคน ดังนั้นจึงจำเป็นต้องให้คำจำกัด ความเกี่ยวกับธรรมชาติและลักษณะของการพัฒนาอย่างแจ่มชัดเสียก่อนซึ่งเราจะได้นิเคราะห์ในบทที่ 3

ปัญหาเศรษฐกิจของสังคมทั้งหลายได้แก่ ปัญหาว่าจะผลิตสินค้าและบริการ อะไรอย่างไร ที่ไหนและในปริมาณเท่าใด อย่างไรก็ตามเราจะคำนึงถึงด้วยว่า คนกลุ่มใดมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจทางเศรษฐกิจและผลประโยชน์จะตกอยู่กับคนกลุ่มใดเมื่อมีการตัดสินใจดำเนินนโยบายเศรษฐกิจแบบนั้น ในระดับระหว่างประเทศก็เช่นกัน เราต้องคำนึงถึงว่าคนกลุ่มใดในชาติหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจใช้ทรัพยากรต่างๆ และนโยบายของรัฐบาลต่างๆ ดำเนินไปเพื่อคนกลุ่มใด

การวิเคราะห์ปัญหาการพัฒนาเศรษฐกิจที่แท้จริง จำเป็นต้องคำนึงถึงทั้งตัวแปรเศรษฐกิจ เช่น รายได้ การลงทุน และการออมไปพร้อมๆ กับตัวแปรอื่นๆ ที่มีใช้ตัวแปรเศรษฐกิจ เช่น ลักษณะการถือครองที่ดิน อิทธิพลของการจัดช่วงชั้นทางสังคม (social and class stratification) โครงสร้างของสินเชื่อ ระบบการศึกษาและอนามัย องค์กรและแรงจูงใจของระบบการบังคับบัญชาแบบราชการ กลไกการปกครอง ทัศนคติของประชาชนต่อการทำงาน, การพักผ่อนหย่อนใจ และการปรับปรุงตนเอง ตลอดจนค่านิยม, บทบาทและทัศนคติทางเศรษฐกิจและการเมืองของชนชั้นนำในสังคม ในอดีตกลยุทธ์การพัฒนาเศรษฐกิจที่พยายามเพิ่มผลผลิตการเกษตร สร้างงานและลดความยากจนมักประสบความล้มเหลวเพราะนักเศรษฐศาสตร์และผู้กำหนดนโยบายไม่ได้มองระบบเศรษฐกิจว่าเป็นระบบสังคมที่ขึ้นอยู่กับกันและกัน โดยมีปัจจัยทางเศรษฐกิจและปัจจัยอื่นๆ ที่มีใช้ปัจจัยเศรษฐกิจมีปฏิสัมพันธ์ (interactions) กันอย่างต่อเนื่อง บางครั้งในทางที่เสริมกัน หรือบางครั้งก็ขัดแย้งกัน

ในทศวรรษ 1980 คำกล่าวที่น่าจะเหมาะสมกับยุคสมัยน่าจะเป็นดังนี้ "โลกของเราเปรียบเสมือนร่างกายของคน หากส่วนใดส่วนหนึ่งเจ็บ ส่วนอื่นๆ ก็พลอยเจ็บไปด้วย หากหลายๆ ส่วนเจ็บปวดทั้งร่างก็จะได้รับทุกข์ทรมาน"

โลกที่สามคือ "หลาย ๆ ส่วน" ขององค์อินทรีย์ของโลกนั่นเอง ดังนั้นทุกๆ ประเทศจึงควรเอาใจใส่กับอนาคตของการพัฒนาอย่างจริงจังโดยปราศจากความรังเกียจเพียงจันท์ในเรื่องความแตกต่างในด้านการเมือง อุดมการณ์ หรือเศรษฐกิจ ในช่วงท้ายของศตวรรษที่ 20 และศตวรรษที่ 21 ที่กำลังจะมาถึงนี้ โลกของเราไม่อาจมีอนาคตสำหรับคนร่ำรวยเพียงหยิบมือเดียว และคนยากจนมากมายมหาศาลอีกต่อไป ดังที่กวีผู้หนึ่งได้พรรณนาไว้ว่า "มีเพียงอนาคตสำหรับคนทั้งโลกเพียงอย่างเดียว หรือไม่ก็ไม่มีอนาคตของโลกเลย"

เชิงอรรถที่ 1

1. สำหรับการถกเถียงเกี่ยวกับบทบาทของค่านิยมในเศรษฐศาสตร์พัฒนาการ ดู Gunnar Myrdal, *The Challenge of World Poverty*, (New York: Pantheon, 1970), chap.1 บทวิจารณ์ต่อแนวความคิดว่าเศรษฐศาสตร์ที่ "เป็นอิสระจากคุณค่า" ดู Robert Heibroner, "Economics as a 'value-free' Science", *Social Research* 40 (Spring 1973): 129-43.
2. Gunnar Myrdal, *Asian Drama: An Inquiry into the Poverty of Nations* (New York: Pantheon 1968), pp. 16-17.
3. *World Development*, nos. 40 and 5 (1974): 83.
4. การวิจารณ์เศรษฐศาสตร์นีโอคลาสสิก ดู E. Phelps-Brown, "The underdevelopment of economics", G.D.N. Worswick, "Is progress in economic science possible?", and N. Kaldor, "The irrelevance of equilibrium economics", *Economic Journal*, 1972.
5. ถึงแม้ว่าการผูกขาดการซื้อขายทรัพย์สินและสินค้าจะเป็นปรากฏการณ์ที่พบเห็นกันอยู่แพร่หลายในประเทศกำลังพัฒนาทั้งหลาย แต่ทฤษฎีเกี่ยวกับการผูกขาดที่มีอยู่ยังไม่ได้ให้ความรู้อย่างแจ่มชัดในเรื่องนี้อย่างเพียงพอ กฎแห่งการตัดสินใจอาจแปรเปลี่ยนไป กล่าวคือ การแสวงหา

กำไรสูงสุดอาจจะเป็นเป้าหมายรองลงมา แต่เป้าหมายอื่น ๆ มีความสำคัญยิ่งขึ้น เช่น การสร้างงาน การอนุญาตให้บุคคลในท้องถิ่นเป็นผู้จัดการแทนผู้จัดการคนเดิม เป็นต้น

6. Dudley Seers ได้วิจารณ์การนำเศรษฐศาสตร์แบบเคนส์ไปใช้อธิบายประเทศกำลังพัฒนาได้อย่างทรงพลัง ดู "The limitation of the special case", *Bulletin of the Oxford Institute of Economics and Statistics*, May 1965.
7. ดู J.K. Galbraith, "Power end the useful economist", *American Economic Review*, March 1973, end W. Leontief, "Theoretical assumptions end nonobserved facts", *American Economic Review*, March 1971 ส่วน W.Heller ได้แสดงความเห็นในเชิงปกป้องเศรษฐศาสตร์แบบเคนส์อย่างแข็งขัน ดู "Whet's right with economics", *American Economic Review*, March, 1975.